

O'ZBEKISTONDA — OLIY TA'LIM —

Tahrir hay'ati raisi:
Qo'ng'irotboy Sharipov
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Bosh muharrir:
Abduvali Xoliqov
Oliy ta'limni rivojlantirish tadqiqotlari
markazi direktori

Tahrir hay'ati a'zolari:
Oqil Salimov
Shavkat Ayupov
Sadritdin Turobjonov
Inomjon Majidov
Qalandar Abdurahmonov
Shuhrat Sirojiddinov
Shuhrat Yoqubov
Qobil Ro'ziyev (Angliya)
Anush Ayrapetova (Rossiya)
Atham Hudoyqulov
Rustam O'rinboyev (Shvetsiya)
Mustafa Karatash (Turkiya)
Muhammadolim Muhammadsiddiqov
Ismoil Saifnazarov
Akmaral Magauova (Qozog'iston)
Halim Saidov
Sadoqat Maxsumova
Nozima Muratova
Muzaffar Esanov
To'ychi Ahmedov
Vazira Abdyujanova
Jaxongir Usmanov
Gulnoza Najmiddinova

Dizayner:
Sunnatulla Musamedov

Manzil: Toshkent shahri, 2
Chimboy ko'chasi, 96 uy

Sayt manzili:
www.edujournal.uz

Elektron pochta:
press@devedu.uz

Telefon:
(+998 71) 207-03-43 (125)

Jurnal O'zbekistondagi oliy ta'lim
muassasalariga tarqatiladi.

Muassis:
O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi,
Oliy ta'limni rivojlantirish tadqiqotlari markazi.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligidan
1495-raqamli guvohnoma bilan

29.12.2021 sanasida ro'yxatdan o'tkazilgan.

“O'zbekistonda oliy ta'lim” jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2022-yil 30-noyabrda № 327/6-sonli qarori bilan iqtisodiyot, yuridik, filologiya, pedagogika va siyosiy fanlar, Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 25-dekabrda 365-son qarori bilan texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalarining asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

MUNDARIJA:

OLIIY TA'LIM ISTIQBOLLARI

- 2 **Rasul Rahmonov.** Zamonaviy rahbar qanday bo'lishi kerak?
- 14 **Viktor Alimasov.** Oliy ta'limda madaniyatshunos va san'atshunoslar tayyorlashning zamonaviy muammolari

KUN MAVZUSI

- 24 **Muxtor Nazirov.** “Yashil kun” tartibiga o'tish – Markaziy Osiyoda barqaror taraqqiyot uchun ustuvor masala

MILLIY TAJRIBA

- 31 **Eldor Xomidov.** Davlat oliy ta'lim tashkilotlarining tadbirkorlik subyekti sifatida tashkiliy-huquqiy jihatlarining o'ziga xos xususiyatlari

TADDIQOT

- 39 **Mehrinigor Raupova.** Oliy ta'limda biologiya darslarida PISA topshiriqlari formatidagi amaliy mashg'ulotlarni qo'llash va uning samaradorligini baholash
- 46 **Эльнора Багавова.** Сравнительный анализ программ подготовки синхронных переводчиков: тенденции и перспективы
- 55 **Muxlisa Sabirova.** Gender stereotiplik masalasi va uning Internet matnlarida ifodalanishi
- 62 **Yorqinoy Komilova.** Yetakchi ayollar siyosiy portreti: gender stereotiplar va konseptual modeli
- 71 **Тимур Низамутдинов.** Формирование и дальнейшее развитие узбекской драматургии (на примере пьесы Саид Ахмада «Бунт невесток»)
- 77 **Mirzoxid To'xtaboyev.** Janubiy Koreya tajribasi asosida muhandis kadrlarni tayyorlashda o'quv-ishlab chiqarish bazasini takomillashtirishning o'ziga xosligi
- 87 **Gulsanam Norova.** O'zbek tili tarixi va o'zbek shevalarini tadqiq etish muammolari

Muxtor NAZIROV,
siyosiy fanlar bo'yicha
falsafa doktori (PhD), dotsent

“Yashil kun” tartibiga o'tish — Markaziy Osiyoda barqaror taraqqiyot uchun ustuvor masala

2025-yil dunyo uchun misli ko'rilmagan darajada xavfli va ziddiyatli kechmoqda. Jahon iqtisodiy forumi ma'lumotlariga ko'ra, ikkinchi jahon urushi tugaganidan beri global miqyosda bunchalik ko'p qurolli mojarolar kuzatilmagan. Mana shunday shart-sharoitda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 80-sessiyasi ish boshladi.

Sessiya ko'p tomonlama hamkorlik va xalqaro huquq tamoyillari sinovga tortilayotgan bir davrga to'g'ri keldi. Ko'p tomonlama hamkorlik va umumiy mas'uliyatni yanada kuchaytirishga bo'lgan ehtiyoj hech qachon bunchalik katta bo'lmagan. Global xavfsizlik inqirozi va iqlim o'zgarishi bir-biri bilan bog'liq ikki yirik tahdid sifatida insoniyatdan birdamlik, adolat va amaliy qadamlarni talab qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 78-sessiyada BMT minbaridan so'zlagan nutqida jahon hamjamiyati diqqatini iqlim o'zgarishi oqibatlari va Markaziy Osiyoda bu boradagi hamkorlikning muhim ahamiyatiga alohida e'tibor qaratgan edi. Bu masala hozir ham o'z yechimini kutayotgan eng og'ir global muammolardan biri sifatida qolmoqda.

Prezident Mirziyoyev ta'kidlaganidek, sayyoramizda ekologik vaziyat keskinlashib bormoqda: iqlim o'zgarishi, bioxilma-xillikning yo'qolishi va atrof-muhitning ifloslanishi butun dunyoda chuqur inqirozga aylandi. Iqlim o'zgarishi – davrimizning asosiy muammosi va uning yechimi insoniyat tarixidagi burilish nuqtasi bo'lishi mumkin. Hali ham salbiy oqibatlarni kamaytirish uchun vaqt bor, ammo bu global miqyosda misli ko'rilmagan birdamlik va sa'y-harakatlarni talab qiladi.

Yashil rivojlanish masalasida Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida konstruktiv hamkorlikni chuqurlashtirish zarur. Mintaqa suv resurslari taqchilligi, cho'llanish va ekologik ofatlar oqibatida jiddiy sinovlarga duch kelmoqda. Prezidentning nutqi shuni ko'rsatdiki, bu masalalarni yechishda har bir davlatning hisssasi muhim, ayniqsa, mintaqaviy darajadagi

hamkorlik umumjahon barqarorligiga qo'shilgan ulkan hissa bo'lishi mumkin.

Sir emaski, dunyoda keskin ekologik vaziyat kuzatilmoqda, sayyoramiz miqyosida uchta inqiroz, ya'ni iqlim o'zgarishi, bioxilma-xillik yo'qolishi va atrof-muhit ifloslanishi kuchayib bormoqda. Dunyoda yashil kun tartibiga o'tish borasida hozirda sust muvofiqlashtirilgan va geosiyosiy manfaatlar ta'siridagi sa'y-harakatlar davom etmoqda. Iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlari nomutanosib ravishda muammo uchun eng kam javobgar bo'lgan rivojlanayotgan davlatlar hissasiga to'g'ri kelmoqda.

Ayni jarayonda O'zbekistonning "yashil" iqtisodiyotga o'tish va uglerod neytralligiga erishish borasida o'z yondashuvlari mavjud. Davlatimiz rahbari global miqyosda kam uglerodli iqtisodiyotga o'tish adolatli, shaffof va inklyuziv bo'lishi, bunda rivojlanayotgan davlatlarning manfaatlari, albatta, inobatga olinishi zarurligini ta'kidlagan edi.

Ma'lumki, 1992-yilda qabul qilingan Iqlim o'zgarishi bo'yicha BMT doiraviy konvensiyasi iqlim o'zgarishiga qarshi kurash yo'lidagi birinchi qadamni belgilab berdi. Konvensiyaning asosiy maqsadi "iqlim tizimiga xavfli antropogen ta'sir"ning oldini olish bo'lib, hozirda 197 davlat uning ishtirokchilari hisoblanadi.

Iqlim o'zgarishi bo'yicha doiraviy konvensiya ishtirokchilarining 21-global konferensiyasida iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish va barqaror past uglerodli rivojlanishga erishish uchun zarur bo'lgan harakatlarni faollashtirish bo'yicha muhim kelishuvga erishildi. Parij kelishuvi Konvensiya mandatiga asoslanadi va tarixda birinchi marta barcha xalqlarni iqlim

o'zgarishiga qarshi kurashish va uning oqibatlarini yumshatish bo'yicha qat'iy choralar ko'rish va rivojlanayotgan mamlakatlarga yordam berish uchun birlashtiradi. Parij kelishuvining asosiy maqsadi – bu asrimizda global haroratning o'sishini 2°C darajasida ushlab turish uchun iqlim o'zgarishiga qarshi kurash bo'yicha global harakatni kuchaytirish va hatto bu ko'rsatkichni 1,5°C gacha kamaytirishga harakat qilishdir.

Parij kelishuvi BM Tning Nyu-Yorkdagi shtab-kvartirasida 2016-yil 22-aprelida, Xalqaro ona Yer kunida 175 davlat rahbarlari tomonidan imzolangan. Bu bir kun ichida xalqaro shartnoma imzolagan davlatlar soni bo'yicha rekord ko'rsatkichdir [3].

BM Tning Glazgo shahrida o'tkazilgan 2021-yilgi iqlim o'zgarishi bo'yicha konferensiyasida (2021-yil 31-oktyabr – 12-noyabr) hissasiga global chiqindilarning uchdan bir qismi to'g'ri keladigan “Katta Yettilik” (G7) va Yevropa Ittifoqi davlatlari birgalikda global isishni 1,5°C chegarasidan past darajada ushlab turish majburiyatini oldi. Yigirmatalik guruhining (G20) qolgan mamlakatlari, shu jumladan, BRIKS mamlakatlari (Braziliya, Rossiya, Hindiston, Xitoy va Janubiy Afrika) hissasi global issiqxona gazlari chiqindilarining deyarli yarmini tashkil qiladi. Afsuski, bu davlatlar haligacha Parij kelishuviga muvofiq iqlim isishini 1,5°C - 2,0°C gacha cheklash majburiyatini olmagan. Biroq, 2022-yilda Misrda va 2023-yilda Birlashgan Arab Amirliklarida bo'lib o'tgan iqlim konferensiyalarida yanada ulkan iqlim maqsadlarini belgilashga qaratilgan muhokamalar davom etdi.

2024-yilning 12-noyabr kuni Ozarbayjonning Boku shahrida Birlashgan Millatlar Tashkilotining Iqlim o'zgarishi bo'yicha 29-global konferensiyasi (COP29) doirasidagi sammitda so'zlagan nutqida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, iqlim o'zgarishlari bugungi kunda geosiyosiy keskinlikning kuchayishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Soha mutaxassislarining fikricha, kam uglerodli, barqaror rivojlanishga o'tish an'anaviy rivojlanish yo'llari bilan solishtirganda, 2030-yilga kelib 26 trillion AQSH dollari miqdorida to'g'ridan to'g'ri iqtisodiy foyda keltirishi mumkin.

O'zbekistonda uglerod neytralligiga erishish bo'yicha keng miqyosdagi islohotlar olib borilmoqda. 2030-yilgacha havoga issiqxona gazi chiqarishni uchdan bir qismga kamaytirish, “yashil” energetika ulushini 40 foizga yetkazish rejalashtirilgan.

Markaziy Osiyo iqlim o'zgarishlari oldida eng zaif mintaqalardan biriga aylanmoqda. Prezidentimiz COP29 sammitidagi nutqida ta'kidlaganidek, bu ayniqsa, aholi turmush sifatini oshirish va milliy taraqqiyot strategiyalarini ro'yobga chiqarishda yangi to'siqqa aylanmoqda.

O'zbekistonning bu boradagi xavotiri Orol fojiasi oqibatini bartaraf etish yo'lida ko'rilyotgan choralar, Markaziy Osiyoda iqlim o'zgarishi salbiy ta'siri va suv bilan ta'minlanganlik darajasi kamayishi bilan bog'liq ma'lumotlarda namoyon bo'ladi.

Markaziy Osiyo shunday hududki, mintaqadagi ekologiya muammolari umumiy va ayni

payt ayrimlari umumbashariy darajada dolzarb. Mintaqadagi hech bir davlat bu muammolarni mustaqil hal qila olmasligi sa'y-harakatlarni samarali birlashtirish zaruratini oshiradi.

Yaqin yillarda Orolbo'yi ekotizimi tanazzuli yanada kuchayishining oldini olish va ijtimoiy vaziyatni yaxshilash bo'yicha keng ko'lamli tashqi siyosiy faollik ko'rsatilmoqda. Natijada, BMT Bosh Assambleyasining 2021-yil 18-mayda "Orolbo'yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududi deb e'lon qilish to'g'risida"gi rezolyutsiyasi qabul qilinishi ulkan hodisa bo'ldi. Shu hujjat asosida yurtimizda tegishli milliy chora-tadbirlar dasturi amalga oshirilmoqda.

So'nggi bir necha yil davomida Orol dengizining qurigan tubida 1,7 million gektar o'rmonzorlar yaratildi. Yaqin ikki yilda yana 400 ming gektar yashil hududlar barpo etish reja-

lashtirilmoqda. Orol fojiasi oqibatlarini yumshatish, shuningdek, Orolbo'yida bioxilma-xillikni saqlash uchun 3,5 million gektardan ortiq maydonda tabiat parklari, qo'riqxonalar va davlat himoya hududlari yaratildi. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, bugungi kunda Orolbo'yi mintaqasida qo'riqlanadigan hududlarning umumiy maydoni 4,6 million gektarni tashkil qiladi [2].

Suv Markaziy Osiyodagi beshta davlatda cheklangan resursga aylanmoqda. Masalan, mintaqamizning yuqori oqimdagi gidroenergetika va quyi oqimdagi qishloq xo'jaligi ehtiyoji tufayli cheklangan resurslarni adolatli taqsimlash juda dolzarb. Transchegaraviy suv resurslari masalalarida yagona yondashuvlar ishlab chiqish zarur. Binobarin, O'zbekiston rahbariyatining suv bilan bog'liq mintaqaviy muammolarni hal qilishga konstruktiv yonda-

shuvi bois, bu boradagi munosabatlar oxirgi payt ijobiy tomonga keskin burildi.

Darhaqiqat, Markaziy Osiyoda suv taqchilligi muammosi o'tkir va muqarrar tus oldi. Global iqlim o'zgarishlari oqibatida muzliklar erishi, tabiiy ofatlar, shuningdek, shiddatli demografik o'sish, urbanizatsiya jarayonlari va sanoatlashuv natijasida yuzaga kelayotgan texnogen omillar kabi yangi xavf va tahdidlar tufayli mintaqada suv va ekologiya bilan bog'liq vaziyat yomonlashib bormoqda.

Prezident Shavkat Mirziyoyev BMT Bosh assambleyasining 78-sessiyasida ta'kidlaganidek, "keyingi 30-yilda mintaqamizda havo harorati bir yarim gradusga ko'tarildi. Bu – dunyodagi o'rtacha isishdan ikki karra ko'pdir. Oqibatda muzliklar umumiy maydonining qariyb uchdan bir qismi yo'qolib ketdi. Ushbu tendensiya saqlanib qolsa, yaqin yigirma yilda mintaqamizdagi ikkita yirik daryo – Amudaryo va Sirdaryo oqimi 15 foizga qisqarishi mumkin. Jon boshiga suv bilan ta'minlanish darajasi 25 foizga, qishloq

xo'jaligi ekinlari hosildorligi esa 40 foizga kamayishi kutilmoqda" [1].

Ekspertlarning hisob-kitoblariga ko'ra, Markaziy Osiyoning ayrim hududlarida 2040-yilga borib suv resurslariga bo'lgan ehtiyoj uch barobar oshadi. Vaqt o'tishi bilan iqtisodiy zarar yalpi mintaqaviy mahsulotning 11 foiziga yetishi mumkin.

BMT ma'lumotiga ko'ra, hozirning o'zida yoq mintaqa davlatlari suv resurslari taqchilligi va undan samarasiz foydalanish oqibatida yiliga 2 milliard dollargacha mablag' yo'qotmoqda.

2023-yil 19-dekabr kuni BMT Bosh Assambleyasi tomonidan O'zbekiston rahbariyati tashabbusi bilan ishlab chiqilgan "Markaziy Osiyo global iqlim tahdidlari qarshisida: barqaror rivojlanish va farovonlik yo'lida mintaqaviy birdamlikni mustahkamlash" nomli rezolyutsiyani bir ovozdan qabul qilishi bu boradagi sa'y-harakatlarni xalqaro darajadagi e'tirofi, deb atash mumkin.

O'zbekistonda suvdan foydalanish samaradorligini oshirish bo'yicha katta miqyos-

dagi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Oxirgi 7 yil mobaynida mamlakatimizda sug'oriladigan yerlarning to'rtidan bir qismini tashkil etadigan 1 million gektardan ortiq maydonda suvni tejaydigan texnologiyalar joriy etildi. O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi doirasida suvni tejash bo'yicha milliy dasturni ishlab chiqish rejalashtirilmoqda.

O'zbekistonning ekologik yo'naltirilgan rivojlanish siyosati mintaqaviy va xalqaro hamkorlikning yangi yo'nalishlarini ham belgilashga ta'sir ko'rsatmoqda. 2025-yil 4-aprelda bo'lib o'tgan Samarqand xalqaro iqlim forumida Prezident Shavkat Mirziyoyevning nutqi global iqlim inqirozi va Markaziy Osiyo miqyosidagi ekologik tahdidlarni yana bir bor kun tartibiga olib chiqdi. Markaziy Osiyo uchun iqlim inqirozining oqibatlarini – cho'llanish, muzliklarning erishi va suv tanqisligi muammolarini hal etishda birgalikda harakat qilishni taqozo qiladi.

Mintaqada aholi soni 25-yil ichida 100 milliondan oshishi kutilayotgan bir vaqtda, umumiy yer maydonining 20% dan ziyodi degradatsiyaga uchragan, chorak asrdan keyin hosildorlik uchdan bir qismga kamayishi mumkin. Bu holat oziq-ovqat va energiya xavfsizligini ham tahdid ostiga qo'yadi [6].

Prezident Sh.Mirziyoyev o'z nutqida O'zbekistonning "yashil" iqtisodiyotga o'tish, qayta tiklanadigan energiya manbalari ulushini ko'paytirish va parnik gazlari chiqindilarini kamaytirish bo'yicha qator tashabbuslarni ilgari surdi. U barqaror rivojlanish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash uchun mintaqaviy hamda xalqaro loyihalarni amalga oshirishni taklif etdi.

Toshkentda Yevropa Ittifoqining "Suv – Energiya – Iqlim o'zgarishi" tashabbusi kotibiyatini tashkil etish taklifi;

- Markaziy Osiyoning "yashil taraqqiyot konsepsiyasi"ni qabul qilish va amalga oshirish;

- Toshkentdagi "Yashil universitet" bazasida Iqlim rezidensiyasini mintaqaviy ilmiy-ekspertlik platformasi sifatida faoliyat yuritish;

- Nukusda Orol madaniyat sammitini o'tkazib, ekologik masalalarga jamoatchilik va san'at orqali e'tiborni kuchaytirish.

Qayd etish joizki, so'nggi yillarda Yevropa Ittifoqi iqlim o'zgarishiga qarshi global yetakchi sifatida Orol dengizi qurishi oqibatlarini yumshatish, suvdan oqilona foydalanish va "toza" energiya manbalarini kengaytirish borasida Markaziy Osiyoda ham hamkorlik aloqalarini faol rivojlantirmoqda.

Markaziy Osiyoda iqlim o'zgarishi oqibatlarini bartaraf etish yo'lida yangi sharoitlarga moslashish choralari ko'rish zarur bo'ladi. Yaqin kelajakda aholi demografiyasi mintaqaning cheklangan suv resurslariga bosim o'tkazishi muqarrar. Shu bois, mamlakatimizda milliy iqtisodiyotning asosiy tarmoqlarini iqlim o'zgarishlariga moslashtirish, uglerod neytralligiga erishish va "yashil" energetika ulushini keskin oshirish strategik vazifa bo'lib qolmoqda.

Shu ma'noda Markaziy Osiyoda suv resurslari, energetika, ekologiya va iqtisodiyot sohalarida kompleks yondashuvga asoslangan samarali hamkorlik platformasi mudom zarur bo'lib qolaveradi.

O'zbekistonning suvni tejaydigan texnologiyalar bo'yicha amaliy qadamlari mintaq-

dagi boshqa davlatlar uchun namuna bo'lishi mumkin. Yevropa Ittifoqi va xalqaro hamkorlarni jalb etish orqali mintaqaviy hamkorlikning chuqurlashishi esa global iqlim inqirozi sharoi-

tida Markaziy Osiyo uchun barqaror kelajakni ta'minlashning muhim garovi sifatida ko'rilmoqda.

Foydalanilgan manbalar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 78-sessiyasidagi nutqi. 20.09.2023. <https://president.uz/uz/lists/view/6677>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasi ta'sischi davlatlari rahbarlari kengashi majlisidagi nutqi. 15.09.2023. <https://president.uz/uz/lists/view/6662>
3. Borba s izmeneniyem klimata. <https://www.un.org/ru/aboutun/booklet/climate.shtml>.
4. Water in Central Asia: An increasingly scarce resource. https://www.europarl.europa.eu/think-tank/en/document/EPRS_BRI%282018%29625181
5. Water Resources in Central Asia: Challenges and Prospects. March 18, 2023. <https://www.undp.org/kyrgyzstan/speeches/water-resources-central-asia-challenges-and-prospects>
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Samarqand xalqaro iqlim forumidagi nutqi. 04.04.2025. <https://president.uz/uz/lists/view/8025>